

OBRAZOVANJE U RALJAMA ŽIVOTA

U ovom izdanju "Vremena solidarnosti" bavimo se specifičnim problemima obrazovanja i života mladih u Srbiji. Posebno razmatramo socijalnu pokretljivost mladih, kako u obrazovnom sistemu, tako i na društvenoj lestvici. Pojašnjavamo šta su afirmativne mere za Rome u obrazovnom sistemu, u vezi sa kojima se u poslednje vreme podigla prašina na društvenim mrežama. Pišemo o problemima mladih koji su deo školovanja završili u inostranstvu, kao i o stavovima mladih muškaraca o nasilju i rodnoj ravnopravnosti. O solidarnosti kao temi društvenih istraživanja razgovaramo sa antropološkinjom Jelenom Vasiljević.

INTERVJU: JELENA VASILJEVIĆ, ANTROPOLOŠKINJA

Solidarnost kao politički projekat

“Pitanje koje mene najviše interesuje jeste da li su građani voljni, da li postoji potencijal za to da se solidarnost ugradi u neki politički projekat. A ne da uvek moraju iznova da se organizuju, prave akcije kako bi deo javnosti usmerili na neki problem. Zanima me i da li će politički akteri u Srbiji, trenutni ili koji su tek u nastajanju, imati želju da formulišu takvu politiku”

Kada neki pojam kojim se bavimo, kao što je solidarnost, izađe iz uobičajenih, svakodnevnih, pa i kolokvijalnih okvira i uđe u svet nauke koji je definisan i bogat raznim teorijskih aspektima, onda taj pojam neizostavno dobija neku novu dimenziju. Antropološkinja dr Jelena Vasiljević, naučna saradnica Instituta za filozofiju i društvenu teoriju, koja se u svojim dosadašnjim istraživanjima bavila mnogim temama, a neke od njih su problemi građanstva i državljanstva, debate o kulturi i pravu, politike sećanja i pamćenja, medijski narativi u kontekstu raspada Jugoslavije i rata 90-ih, u centar svojih aktuelnih interesovanja i izučavanja postavila je i solidarnost. Probleme političke dimenzije solidarnosti, pre svega.

“VREME”: Da počemo od osnovne. Kada govorimo o solidarnosti kao naučnoj kategoriji, kako bi glasila definicija tog pojma?

JELENA VASILJEVIĆ: Nažalost, ne mogu da dam direktan odgovor, zato što ono što ja izučavam jeste upravo to pitanje: kako definišemo solidarnost i šta je ona s obzirom na njenu isticanu političku dimenziju. Mene tu zanima nekoliko pitanja. Prvenstveno, da li je solidarnost politički koristan pojam, da li ona može da konstituiše političke zajednice, kako bi izgledala neka normativna teorija o političkoj zajednici zasnovanoj na solidarnosti. Zanima me, takođe,

kako razlikujemo solidarnost od drugih prosocijalnih ponašanja i empatijskih osećanja. Kako se razlikuje od altruizma, filantropije i kako je dalje sposobna da menja odnose moći u društvu i da uspostavlja nove odnose. Zanima me takođe njen retorički potencijal, odnosno kako se mobilišu ljudi za neke političke ciljeve pritom pozivajući se na solidarnost. Jer, solidarnost kao moćna retorička figura može da se koristi za legitimizaciju vrlo različitih političkih projekata.

Zaista, koja su najjasnija razgraničenja između altruizma, filantropije, solidarnosti?

Kada pomognete drugome, vi delate kao pojedinac, a solidarnost podrazumeva nas kao zajednicu, podrazumeva “mi” i vrednosti tog “mi”. Solidarnost za razliku od drugih navedenih pojmova podrazumeva vrednosti zajednice, pa je pojedinac, ili grupa, u ime tih vrednosti solidaran s drugima koji mogu biti manje privilegovani članovi društva, mogu biti pripadnici nekog drugog društva. U tom smislu, solidarnost podrazumeva jednakost, poravnanje. Altruizam ili filantropijsko ponašanje često podrazumevaju delovanje unutar hijerarhijskog modela – oni koji imaju više daju onima koji imaju manje – i ti njihovi akti, između ostalog, normalizuju i opravdavaju takav hijerarhijski poredak stvari. Solidarnost bi trebalo da hijerarhiju dovodi u pitanje i da deluje u pravcu toga da smo svi jednaki. Samim tim

solidarnost ne podrazumeva samo davanje, nego ponekad i odricanje od nečega. Odricanje određenih vlastitih privilegija kako bi se istaklo da su oni koji su manje privilegovani jednako vredni članovi društva.

Međutim, jedan od problema u teoriji jeste da li je za pravu definiciju solidarnosti važna veličina grupe. Da li je reč o istom fenomenu kada govorimo o solidarnosti unutar male lokalne zajednice, na primer, kada su stanovnici jednog sela solidarni jedni sa drugima. Šta je onda solidarnost na nivou nacije, države? Šta je to kad se ona institucionalizuje, kao u državama blagostanja, kada su besplatni zdravstvo i školstvo, da li je to onda drugi fenomen? I treće, šta je solidarnost na globalnom nivou, kada ste solidarni sa žrtvama poplave, zemljotresa na nekom drugom kraju sveta i odvajate pomoć za njih? Pitanje kojim se bavi teorija glasi: da li je to isti fenomen, da li nosi istu političku poruku, da li ima istu političku težinu. Kada pokušavam da definišem solidarnost, insistiram da ona podrazumeva ideju jednakosti, da imamo ista “prava na prava”, podrazumeva “mi” i zajednicu, podrazumeva etičku dimenziju, delovanje u skladu sa određenim vrednostima, uključujući tu političke vrednosti u smislu kakvu zajednicu želimo.

Posmatrajući presek našeg društva, kako on izgleda u delu koji se odnosi na solidarnost?

Na prvu loptu gledano, imamo društvo u kome se dešava potpuna erozija solidarnosti. Veoma nam je teško da se angažujemo oko toga da pomognemo jedni drugima, a sa druge strane, ipak smo imali akcije koje pokazuju da solidarnosti ima. Setimo se poplava iz maja 2014. gde su ljudi bili jako solidarni i gde je ta solidarnost prelazila granice bivše Jugoslavije; ili na primer, slučajevi, što je naročito rašireno u Bosni i Srbiji, kada se šalju SMS poruke za obolelu decu čime se skupljaju pare za njihovo lečenje. To pokazuje, s jedne strane, da ljudi jesu spremni da pomognu jedni drugima, ali takođe pokazuje i urušavanje institucija koje zapravo ne rade svoj posao. Građani onda svojim solidarnim akcijama popunjavaju prazninu nastalu tim urušavanjem institucija. Onda se postavlja jako zanimljivo pitanje – da li je ta solidarnost politički dobra ili ne? Jer, takva vrsta solidarnosti postaje saučesnik normalizacije stanja u kome se institucije povlače. Pitanje je, dakle, da li to nešto što postoji u nama, što želi da pomogne drugima, može da se stavi u neki politički narativ, da li od toga

može da se napravi nešto što je politički vredno.

Uzmimo kao primer akcije koje u poslednje vreme pravi Združena akcija Krov nad glavom, gde se zaista uspelo u tome da se mobiliše jedan broj ljudi da izađe na ulice i da spreči izvršitelje da iseke stanare. Naravno, taj broj ljudi koji se okuplja nije dovoljan, ali je jako važno što se to dešava i što ta infuzija solidarnosti postoji. I to ne čitamo samo kao *ad hoc* pomoć koja će se desiti u datom trenutku, već kao impuls želje za solidarnim društvom. Za društvom u kome će institucije takođe uspeti da kanališu solidarnost, a ne da je mi svakodnevnim organizovanjem sprovodimo u delo.

U istraživanju NSPM prezentovanom na početku projekta “Država i solidarnost”, rezultati su pokazali da ispitanici u velikoj većini smatraju da je ranije, u doba socijalizma, solidarnosti bilo više. Da li su tadašnje dominantne parole koje su praktično promovisale solidarnost, kao “bratstvo-jedinstvo” ili u obrazovnom sistemu dominantno

učenje o jednakosti svih ljudi, svih nacija, svih socijalnih slojeva, doprineli tome da je solidarnosti zaista bilo više ili je to samo stvar utiska?

Kada u nekom društvu postoji projekat izgradnje solidarnosti, onda nastaju institucije koje to podržavaju i nastaju ideologije koje to podržavaju. Ideologija bratstva i jedinstva je bila noseća ideologija solidarnosti u socijalističkom vremenu. Različite institucije su promovisale solidarnost na svakodnevnom nivou, na primer, organizovanjem radnih akcija ili služenjem vojske, što se po pravilu dešavalo u drugoj republici a ne u onoj u kojoj ste rođeni, pri čemu su se upoznavali ljudi iz različitih krajeva Jugoslavije, što je takođe trebalo da bude rad na solidarnosti. Postojao je i federalni solidarni fond s funkcijom da se sredstva iz bolje razvijenih regija raspodeljuju u slabije razvijene regije. Zdravstvo i obrazovanje su bili dostupni svima i naprosto su odražavali ideju solidarnosti. To nije bila samo specifičnost Jugoslavije, već uopšte država blagostanja posleratnog perioda.

Međutim, svaki noseći narativ, kao što je bilo bratstvo-jedinstvo, ima i kontra narative koji ga podrivaju i koji plediraju za neku drugu vrstu solidarnosti. Tako su i u Jugoslaviji, nasuprot ideji bratstva i jedinstva, postojali i drugačiji narativi o tome s kim i kako treba biti solidaran. Jedna od tema Hrvatskog proljeća je bila zašto novac zarađen u Hrvatskoj od turizma ne ostane tu, nego odlazi u slabije razvijene regione. Ili, recimo, srpski nacionalistički diskurs od 80-ih poziva na solidarnost s navodno ugroženim Srbima iz drugih republika. I takvi kontra narativi sa drugačijom vizijom solidarnosti prvo su uzdrmavali, a onda i odneli prevagu.

Šta se potom dogodilo 90-ih?

Socijalistički režim državljanstva bio je zamenjen etnocentričnom vizijom državljanstva gde namesto "bratstva-jedinstva" nosilac solidarnosti postaje solidarnost sa našom "ko-etničkom braćom". Tu vidimo kako je diskurzivna moć solidarnosti važna kao legitimišući okvir za različite političke projekte.

Postavlja se onda pitanje koliko je taj višedecenijski državni projekat podizanja solidarnosti uopšte imao trajnijeg efekta?

Moć ideologije i ideoloških narativa je ogroman. Kada je rat, kada ideologijom možete da ubedite ljude da su ugroženi njihovi interesi, kada se raspadaju institucije koje su nosile dotadašnju ideologiju solidarnosti, tada je vrlo teško da očekujete od pojedinca da sam nastavi da nosi ideju solidarnosti. Čitala sam neka zanimljiva istraživanja koja su objavljena relativno skoro i koja pokazuju da su stavovi prema solidarnosti, recimo prema prihvatanju migranata ili ljudi koji dolaze iz drugih država, pozitivniji u onim državama gde se institucije percipiraju kao stabilne. Spremnost da budete solidarni veća je u onim državama gde su institucije koje podržavaju ideju solidarnosti jače i to govori o tome da pojedinci svoje stavove, preferencije i svoja politička, ideološka razmišljanja ne razvijaju i ne održavaju nezavisno od države i društva u kojem žive.

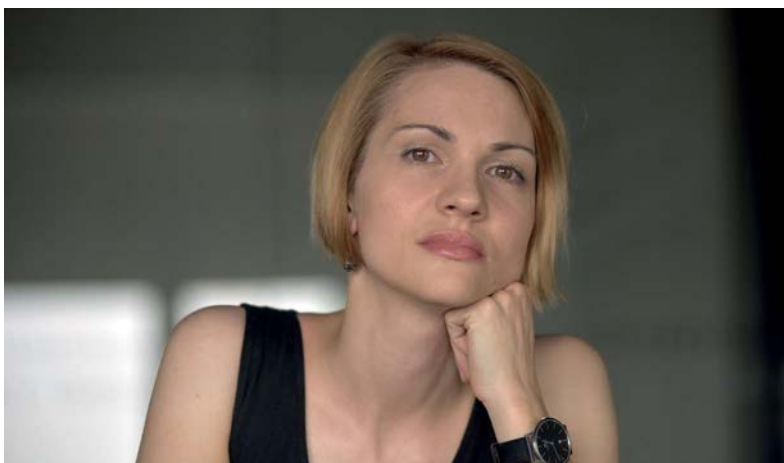
Da li je u toj priči možda presudan ekonomski faktor? S jedne strane, stabilne institucije više odgovaraju razvijenijim, bogatijim društvima, s druge, pak, izgleda prirodnije da su ljudi siromašnijeg društva empatičniji, solidarniji.

Ekonomski faktor uvek deluje u kombinaciji s nekim drugim faktorima i njega ne možemo da uzmemo izolovano u objašnjenju solidarnosti. Poznat je primer Kube koja je vrlo siromašna država, a ima vrlo razvijenu transnacionalnu solidarnost. Kubanski lekari, humanitarci, aktivni su svuda po svetu, što jeste fenomen vredan izučavanja. Skoro je rađeno jedno istraživanje, uporedna analiza Švedske i Danske, dva društva koja imaju relativno sličan životni standard, jake institucije države blagostanja koje jesu u opadanju poslednjih godina, ali se nekako i dalje po inerciji drže, a opet se razlikuju stavovi Danaca i Šveđana po pitanju migranata. Šveđani su daleko otvoreniji prema migrantima od Danaca, kod kojih su ksenofobna osećanja prisutnija. Ponuđeno objašnjenje glasi: tradicionalno razumevanje toga gde leži stabilnost društva u ovim dvema zemljama je različito. U Danskoj je dominantna percepcija da socijalna kohezija počiva na samom društvu, a u Švedskoj u institucijama. Kada se država i njene institucije, istraživanja pokazuju, vide kao fer, stabilne i da generišu solidarnost, onda su i ljudi spremniji da uključe druge u svoje društvo. U Danskoj je, pak, akcenat na samom društvu, možda više na kulturnim idejama tog društva, pa se to uzima kao razlog zašto su Danci prema migrantima zatvoreniji.

U knjizi koju ste objavili pre dve godine, i koja je zapravo vaš doktorski rad, bavite se između ostalog i specifičnim proživljenim iskustvima ljudi u postjugoslovenskom prostoru. U poglavlju "Životne priče o građanstvu i pripadnosti posle Jugoslavije" imate naslov "Kafkijanske situacije". Na šta se to tačno odnosi?

Reč je o trećem delu ukupnog istraživanja, konkretno o tome kako su promene režima državljanstva u postjugoslovenskom prostoru proizvodile razne, pa i kafkijanske situacije za pojedince. Jugoslovenski režim državljanstva podrazumevao je da pojedinac simultano ima državljanstvo Jugoslavije i državljanstvo republike u kojoj je rođen. Posle raspada Jugoslavije novonastale države su definisale svoje režime državljanstva, pa su se mnogi tako našli s "pogrešnim državljanstvom" i nisu mogli da regulišu svoje statuse. Najeklatantniji primer toga su izbrisani u Sloveniji, posle čega nekoliko desetina hiljada ljudi odjednom nije imalo nikakve papire, nisu postojali, niti su mogli ijedno svoje pravo da ostvare. Kafkijanske situacije su nastajale kada papiri govore jedno a životno iskustvo ljudi drugo, i ta nemogućnost da ideju o zajednici kojoj pripadaju i s kojom imaju kontakte i veze usklade s papirima koje imaju dovela ih je u potpuno bizarne situacije. Samo jedan od primera je slučaj mladića rođenog u Prištini koji je živio u Sarajevu. On je hteo da aplicira za državljanstvo u Bosni, za to je imao ispunjene sve uslove, osim jednog – dokumenta da nije osuđivan. Potvrdu je morao da dobije jedino iz MUP-a grada u kome je rođen, dakle Prištine. A u Srbiji jedini papir koji je mogao da dobije jeste onaj da nije osuđivan na teritoriji Srbije. E sad, u Bosni su insistirali da papir bude iz Prištine, a kako srpska policija nije više tamo prisutna, onda nikako nije mogao da dobije zvaničan dokument od srpske policije da nije osuđivan na Kosovu. Napravljen je veliki karambol, koji je u ovom slučaju razrešen diskrecionom administrativnom odlukom čoveka koji je hteo da mu izađe u susret. Takvih priča ima mnogo, na sreću ova ima dobar kraj, ali istovremeno ima i mnogo tragičnih priča u kojima ljudi nisu mogli da dođu do svog dokumenta, osnovnih prava ili svog poseda.

Uočavate li danas neke smerove kojim država, recimo, kroz zakone ili drugim ponašanjem

► **Jedan od problema u teoriji jeste da li je za pravu definiciju solidarnosti važna veličina grupe. Da li je reč o istom fenomenu kada govorimo o solidarnosti unutar male lokalne zajednice, na primer, kada su stanovnici jednog sela solidarni jedni sa drugima. Šta je onda solidarnost na nivou nacije, države**

proizvodi modele koji jačaju solidarnost? Podsetiću, kao primer, u jednom trenutku sa vrha države proklamovan je veoma solidaran odnos prema migrantima sa Istoka.

Država šalje vrlo kontradiktorne poruke kada je u pitanju solidarnost. Takav je i slučaj s migrantima. Isprva smo čuli da će Srbija biti otvorena za njih, ali se posle u praksi pokazalo da se o migrantima nije vodilo računa i da njihovo iskustvo prolaska kroz Srbiju nije najbolje što se tiče ponašanja institucija prema njima. Kada je država u pitanju, mislim da ne postoji jasan narativ o tome koji su to oblici solidarnosti koje želimo da negujemo u ovom društvu. Kada je bio štrajk radnika u Fijatu, čini mi se, mogla se čak čuti poruka da radnici treba da budu solidarni sa državom, treba da razumeju u kakvoj situaciji se država nalazi prema investitorima. Ista je bila situacija s umanjnjem plata i penzija u javnom sektoru. Očekivalo se da se građani pomire s umanjnjem svog životnog standarda e da bi bili solidarni sa svojom državom koja mora da “uredi finansije”. Čini mi se da je to pervertiranje one Kenedijeve “ne pitaj se šta država može da uradi za tebe, nego šta ti možeš da uradiš za državu”. To je primer retoričke zlo-

upotrebe pojma solidarnosti i to su te kontradiktorne poruke koje idu od države ka građanima.

A sami građani?

Vidljiva je njihova reakcija kada se zaista udruže i deluju solidarno kao u vreme poplave, dolaska migranata, ili u slučajevima odbrane stanara koji treba da budu iseljeni. Ali, zapravo, pitanje koje mene najviše interesuje jeste da li su građani voljni, da li postoji potencijal za to da se solidarnost ugradi u neki politički projekat. U nešto što bi se ispostavilo kao zahtev: “Mi želimo ne samo da solidarnošću rešavamo akutne probleme, mi želimo da izgradimo institucije koje će odbraniti ideje solidarnog društva”. A ne da uvek morate iznova da se organizujete, pravite neke akcije kako biste deo javnosti usmerili na neki problem.

Zanima me i da li će politički akteri u Srbiji, trenutni ili koji su tek u nastajanju, imati želju da formulišu takvu politiku, da li to građani vide kao prioritet, da li se to uopšte prepoznaje među biračima kao pitanje.

Na osnovu vladajuće političke kulture, kulture govora, stepena netolerancije na dnevnom nivou, da ne idemo mnogo dalje, može li se ponešto zaključiti o bliskosti pojma solidarnosti našem građanstvu?

Obeshrabrujuće bi bilo ako bismo samo rekli da je naše društvo nesolidarno i netolerantno, ali mora se reći da ako ono to i jeste, onda je takvo zbog određenih socijalnih, ekonomskih, strukturnih faktora. Nije takvo zato što je takav mentalitet ljudi, uvek želim da izbegnem mentalitetska objašnjenja, razlog tome su uvek neke društvene strukture koje treba promeniti ako želimo drugačije društvo. Zato i jeste jako važno da gradimo novu političku kulturu, da se u to uključi što više ljudi i da konačno počnemo da mislimo o tome kako se jedni prema drugima odnosimo. Kako se odnosimo prema manjinskim zajednicama, prema Romima, prema LGBT populaciji, prema siromašnima koji više nisu ni manjina ovog društva jer definicije siromaštva su vrlo rastegljive. Važno je da počnemo o tome da mislimo, ne u moralizatorskim terminima, da li smo dobri ili loši kao ljudi, kao društvena zajednica, nego u smislu dostojanstvenog života. Šta je dostojanstven život koji želimo za sebe i za druge?

Baš zato treba raditi na vrednovanju pojma solidarnosti. Volela bih kada bi on postao centralna vrednost u političkim pokretima, kada bi se izašlo iz kolokvijalnog razumevanja solidarnosti. Odnosno, kada bi se razvila ideja da graditi solidarno društvo ne znači samo pokazivati spremnost da se s vremena na vreme pomogne nekome, već da solidarno društvo znači izgradnju institucija koje mogu kontinuirano da brane ideju solidarnosti. Ali to, pre svega, podrazumeva da građani imaju želju da žive u solidarnom društvu, da imaju ideju o tome šta solidarno društvo jeste. Na drugoj strani, problem političkih stranaka i na poziciji i u opoziciji jeste kako formulišu i sprovode svoje političke ideje. Politički govor se vrlo lako kontaminira temama koje iskrsavaju na dnevnom nivou, ali se one retko uokviruju u dugoročnu ideju društva u kojem želimo da živimo. Društva u kojem ćemo, između ostalog, biti solidarni.

IVANA MILANOVIĆ HRAŠOVEC

Nepokretno društvo

Jedan od osnovnih razloga male društvene pokretljivosti u Srbiji je što potomci deprivilegovanih društvenih grupa danas sve teže dolaze do visokog obrazovanja koje je ključno za društveni uspon

M ožda slučajno, ali značaj socijalne pokretljivosti za jedno društvo je lijepo definirao novinar "Forbsa" Dejv Serčuk, koji zapaža da su se u 2011. poklopile rang liste "najsrećnijih" i socijalno najmobilnijih zemalja. Tri mjesta na vrhu obje liste zauzimale su Danska, Australija i Norveška, koje, opet, iz godine u godinu predvode i liste konkurentnosti i životnog standarda. I danas, devet godina kasnije, prema godišnjem istraživanju Ujedinjenih nacija najsrećnije zemlje su Finska, Danska i Norveška, koje takođe, prema podacima sa Vikipedije, odliku-

je najveća društvena pokretljivost.

Karakteristika našeg društva je ipak to što društvena pokretljivost, odnosno prohodnost koju pojedinac ima u svom kretanju kroz različite slojeve i klase u jednom društvu, stagnira. To zapravo znači da neko ko je u jednoj društvenoj klasi uglavnom tu i ostaje, bez napredovanja ili nazadovanja. Šanse da se ljudi iz nižih prihodnih grupa popnu u višu kategoriju relativno su male. Jedan od osnovnih kanala pokretljivosti je obrazovanje, a ako roditelj nema mogućnost da školuje dete na univerzitetu, velika je verovatnoća da će ono

ostati u društvenom položaju koje je imala porodica.

STAGNACIJA I ZATVORENOST

Socijalna mobilnost u našem društvu koje je, uz Švedsku, pedesetih godina prošlog veka imalo najveću stopu društvene pokretljivosti u Evropi, sada je na nivou izuzetka ili vrlo srećnog spleta okolnosti. Najčešći slučaj je da ako si rođen ili rođena u siromaštvu, posebno ako se to dogodilo daleko od Beograda ili Novog Sada, sva je prilika da ćeš tako i odrasti, životariti i ostariti. Grupe su za-

tvorene i postoje značajne strukturne prepreke za ulazak u elitu i u srednje slojeve. Kako je primijetio sociolog Vladimir Vuletić, pripadnici političke i privredne elite međusobno se vjenčavaju, tako da se i na taj način umanjuje šansa za porast društvene pokretljivosti. Posljedica takvih rigidnih i zatvorenih grupa je društvo koje stagnira.

Istraživanja kažu da postoji jasna negativna veza između prihodne nejednakosti i međugeneracijske mobilnosti. Zemlje sa niskim nivoom nejednakosti, kao što su Danska, Norveška ili Finska imaju najveću mobilnost, i obrnuto. Podaci pokazuju da je dohodna nejednakost u Srbiji veća nego u bilo kojoj od članica Evropske unije, a studija Fonda za razvoj ekonomske nauke ukazuje na to da u tako velikoj socijalnoj polarizaciji društva ostaje skrivena još jedna nejednakost. Dakle, ne samo nejednakost ishoda, već i nejednakost šansi. Pogotovo kada je reč o jednakim šansama za djecu i mlade. Rezultati PISA istraživanja pokazuju da je dvostruko više funkcionalno nepismene dece u porodicama koje se nalaze među 20 odsto populacije najnižeg socioekonomskog statusa nego u 20 odsto najbolje stojećih porodica. Djeca iz prve grupe zaostaju za svojim vršnjacima čiji roditelji pripadaju višim društvenim slojevima

ljivost, ali on na neki način funkcioniše kao nastavljac trenutnog stanja stvari. Siromašna djeca postaju roditelji buduće siromašne djece i krug siromaštva se uvećava iz generacije u generaciju, potpomognut pojavama kao što su dječiji brakovi i rano napuštanje obrazovanja.

OGROMNA NEJEDNAKOST

Istovremeno, privreda 21. vijeka traži kvalifikovanu radnu snagu – najmanje 65 odsto kvalifikovane radne snage. U Srbiji danas jedva 17 odsto radne snage ima visoko obrazovanje, a jedna trećina ima samo osnovno obrazovanje ili niže. Već dugi niz godina, u okviru projekta Tempus rade se Eurostudent istraživanja društvene pokretljivosti unutar obrazovnog sistema. Istraživanje “Socijalna dimenzija studiranja u Srbiji”, predstavljeno u maju ove godine, pokazuje da u našoj zemlji vlada ogromna nejednakost kada je reč o pristupu višem i visokom obrazovanju. Za razliku od situacije od pre 30 ili 40 godina, kada je ogromna većina dece čiji roditelji imaju završenu srednju školu, upisivala i završavala fakultete, danas je slika potpuno drugačija: djeca niskokvalifikovanih roditelja najčešće i sama ostaju na tom nivou obrazovanja, dok fakultete upisuju u ogromnoj većini djeca čiji roditelji takođe imaju završene fa-

sa roditeljima, mesečni troškovi su joj 34.000 dinara i potpuno finansijski zavisi od roditelja. “Istraživanje je usmereno na socijalnu dimenziju studenata u Srbiji. Prema rezultatima, čak 96 odsto studenata potpuno finansijski zavisi od roditelja, što je velika razlika u odnosu na studente u Evropi. To pokazuje da studiranje u Srbiji zavisi potpuno od finansijskog stanja roditelja, pa će studiranje postati privilegija bogatih i srednje klase”, rekao je D. Stanojević prilikom predstavljanja istraživanja. Prema njegovim rečima, više od 50 odsto studenata živi kod roditelja, 40 odsto iznajmljuje smeštaj, a 10 odsto studenata živi u domovima. Stanojević pojašnjava da je velika razlika između zemalja EU i Srbije što se tiče sistemске pomoći studentima, te je tako u našoj zemlji za dobijanje stipendija i kredita uslov akademska izvrsnost, a ne socioekonomsko stanje studenata.

“Dešava da ovim merama nisu targetirani oni koji imaju niži socijalni status, roditelje bez visokog obrazovanja...”, pojasnio je Stanojević. Istraživanje je pokazalo i da je još uvek mala mobilnost studenata u Srbiji i da je u inostranstvu zarad učenja bilo manje od dva odsto njih. “To je prilično nizak procenat i uglavnom kada studenti odlaze u inostranstvo, ne idu na kraće aranžmane, kao što su letnje škole koje mogu da traju od par dana do par nedelja, već se odlazi na duže studijske boravke koji su najčešće jedan ili dva semestra. Bitan zaključak nastao istraživanjem je da studenti u Srbiji, za razliku od studenata u Evropi, nemaju priliku da rade tokom studija.” To što studenti u Srbiji ne rade nije razlog u tome što su studenti lenji, već je sistem obrazovanja u Srbiji takav da ne dozvoljava rad tokom studiranja, budući da su prisustva na predavanjima i vježbama na fakultetima obavezna. Drugi problem je što naše tržište rada nema fleksibilno radno vrijeme niti poslove na kojima bi mogli studenti da rade.

Studije o položaju mladih ukazuju i na to sa kojim problemima se mladi

► **Više od polovine mladih od 16 do 29 godina bi da ide iz zemlje zbog bolje plaćenog posla. Tamo negde će im biti bolje, veruju, a osim boljeg života sebi, obezbediće i dostojanstveniju starost roditeljima**

– i to za dvije školske godine. Što, dalje, samo znači da obrazovni sistem ne uspijeva da poništi efekte socioekonomskih nejednakosti. Naprotiv, u nekim segmentima, a pogotovo je to vidljivo u kasnijoj mogućnosti pristupa visokom obrazovanju, sasvim očigledno ih još više produbljuje. Male su šanse da dijete iz siromašne porodice stekne univerzitetsko obrazovanje. Obrazovni sistem bi trebalo da bude pokretač koji čini mogućim lično ostvarenje i društvenu pokret-

kultete. Uspon na društvenoj ljestvici nije moguć ili je znatno otežan zahvaljujući nizu socijalnih i ekonomskih faktora. Većina postojećih mjera stipendija ili domskog smještaja uzima u obzir primarno akademski uspjeh djece, a ne i njihov socioekonomski položaj.

Koordinator ovog istraživanja za Univerzitet u Beogradu Dragan Stanojević zaključuje da prosečni student u Srbiji ima 23 godine, ženskog je pola, ne radi tokom studiranja, živi

► **Dugogodišnja izolacija pod kojom su živeli građani Srbije nanela je ogromnu štetu generacijama koje u tom periodu nisu imale mogućnosti za svestrani napredak koji zaslužuju**

dan danas suočavaju – sa visokom nezaposlenošću, finansijskom zavisnošću od roditelja, sa problemima neefikasnog obrazovanja i dubokim osjećajem isključenosti iz politike.

Situacija koja je karakterisala ranije, komunističko uređenje, bila je drugačija, tvrde sociolozi. Sociolog Slobodan Cvejić identifikovao je sedam društvenih slojeva u Srbiji koji se grubo mogu podijeliti u tri klase: prvu čine krupni i srednji preduzetnici, direktori i političari, ispod njih u hijerarhiji nalazimo male privrednike, niže menadžere, stručnjake i pripadnike slobodnih profesija, dok su u trećem ešalonu službenici, tehničari, radnici i sitni poljoprivrednici. Njegovo istraživanje iz 2012. pokazalo je da je, u odnosu na početak milenijuma, a pogotovo u odnosu na 1989. godinu, socijalna pokretljivost u Srbiji smanjena i da se klase reprodukuju unutar sebe. Taj trend najuočljiviji je kada je riječ o višoj ili, kako je Cvejić povremeno naziva, biznis klasi. Ispostavilo se, naime, da je danas deset puta veća šansa da je potomak roditelja direktora, političara ili “jačih” preduzetnika i sam na istoj društvenoj poziciji. Nešto što se danas smatra apsolutno jasnim i logič-

nim “davne” 1989. godine bilo je prava rijetkost: tek 3,9 odsto pripadnika “biznis klase” poteklo je od roditelja istog statusa, ali su zato 30,3 odsto tadašnje elite bili potomci poljoprivrednika. Cvejićevo istraživanje pokazalo je, takođe, i da se broj fakultetski obrazovanih građana iz poljoprivredničkih porodica prepolovio: 1989. bilo ih je 24 odsto, a 2012. tek 12,6 odsto. Da se klase zatvaraju same u sebe i tako reprodukuju govore i ostali rezultati istraživanja: da su, recimo, pripadnici sloja službenika i tehničara 2012. regrutovani iz sopstvenog sloja u 32,6 odsto slučajeva, a da ih je 1989. najviše (28,6 odsto) dolazilo iz porodica poljoprivrednika. Tada se pokazalo i da su polovina nekvalifikovanih radnika potomci očeva istih kvalifikacija, dok ih je prije 25 godina bilo dva puta manje.

Osim horizontalne i vertikalne društvene pokretljivosti koje podrazumijevaju pomjeranje pojedinaca i grupa iz jedne društvene grupe u drugu tako da se zadržava uglavnom isti društveno-ekonomski status u slučaju horizontalne, i kada pojedinci i grupe bitno mijenjaju svoj društveno-ekonomski položaj tako što prelaze u viši ili niži sloj na lje-

stvinci socijalne stratifikacije u slučaju vertikalne pokretljivosti, postoji i prostorna pokretljivost. Ona podrazumijeva fizičku pokretljivost pojedinaca i društvenih grupa u određenom geografskom prostoru. Govoreći o Srbiji, u stvari se pitamo kako ocijeniti perspektivu jedne zemlje kada najobrazovaniji mladi ljudi prvi put putuju van njenih granica u dvadesetpetoj godini? Dugogodišnja izolacija pod kojom su živeli građani Srbije nanela je ogromnu štetu generacijama koje u tom periodu nisu imale mogućnosti za svestrani napredak koji zaslužuju. Potvrda za tu konstataciju se može uočiti i na banalnim primjerima kao što je nevjerovatna oduševljenost dobro organizovanim javnim prevozom u nekim od zapadnoevropskih gradova.

SAN O ODLASKU

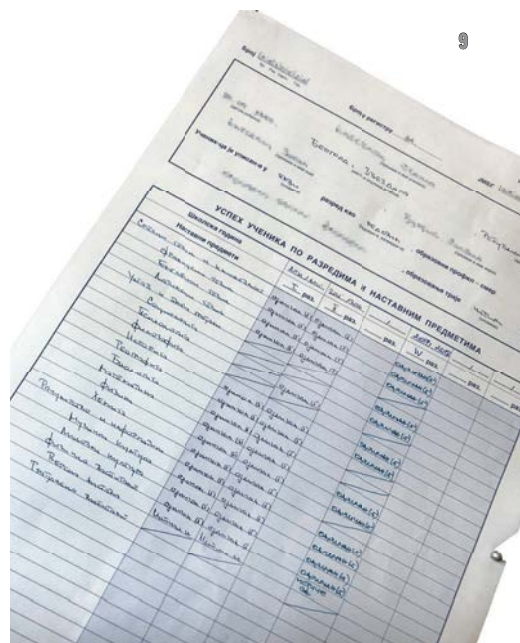
Iako rijetko putuju, mladi sanjaju o dugoročnom napuštanju zemlje, a taj san je posljednjih godina ostvarilo njih nekoliko desetina hiljada. Prethodnih godina talas iseljavanja je uzeo maha, te je Srbija već dvije decenije vodeća u regionu i u svjetskom vrhu po iseljavanju mladih i obrazovanih ljudi, ali sve više u potrazi za boljim životom odlaze i sredovječni ljudi, pojedinačno ili porodično. Više od polovine mladih od 16 do 29 godina bi da ide iz zemlje zbog bolje plaćenog posla. Tamo negdje će im biti bolje, vjeruju, a osim boljeg života sebi, obezbijediće i dostojanstveniju starost roditeljima.

Nemogućnost društvenog uspona sopstvenim obrazovnim postignućem jedan je od ključnih razloga da blizu polovine mladih ozbiljno razmišlja o trajnom napuštanju takvog društva. Njihovo nezadovoljstvo predstavlja jasan izraz nepovjerenja u legitimnost društvenog poretka i odlučujući dokaz neuspješne integracije u naše društvo, tvrde sociolozi koji nakon siromaštva kao naš najveći problem vide upravo nedostatak vertikalne socijalne mobilnosti u društvu.

JOVANA PREŠIĆ

Nevidljivi i neprevodivi

Učenici koji odluče da deo srednjeg školovanja završe u inostranstvu, a onda nastave obrazovanje u Srbiji, mogu da naiđu na brojne prepreke. Jedna od njih je S. K. koja uprkos odličnom uspehu i drugim uslovima koje ispunjava neće dobiti Vukovu diplomu jer je treću godinu srednje škole završila u SAD

Da učenici srednjih škola u Srbiji odlaze u Sjedinjene Američke Države kako bi završili jednu godinu srednje škole, najčešće treću ili četvrtu, nije nikakva novost. Tokom decenija, hiljade ljudi iz Srbije školovalo se na ovaj način u SAD preko različitih programa. Pa ipak, retko se događa da zbog toga po povratku u Srbiju imaju probleme u nastavku školovanja.

Nažalost, upravo zbog toga što je treću godinu srednje škole završila u Americi, S. K. (19) sada ima brojne probleme koji bi potencijalno mogli da utiču na njen upis fakulteta u Srbiji.

S. K. je upravo maturirala u jednoj od uglednijih beogradskih gimnazija. Kako je tokom čitavog života, čak i na polugodištima, imala sve petice, očekivala je da će sada, na kraju srednjeg školovanja, dobiti Vukovu diplomu. Školske 2016/17. godine S. K. je bila jedna od onih koji su u okviru ASSIST programa dobili punu stipendiju za jednogodišnje školovanje u SAD. "Zapala" joj je privatna škola u kojoj se primenjuje takozvani IB sistem ocenjivanja – uspeh učenika ne izražava se numerički, nego u procentima. Iz svakog od šest predmeta ostvarila je uspeh veći od 90 odsto, što je svrstava u red najuspešnijih učenika. Prosek ocena iz svih predmeta iznosi 92,5. Po završetku školske godine vratila se u Srbiju i poslednju, četvrtu godinu upisala je u gimnaziji koju je pohađala pre odlaska. Kako bi upisala tu četvrtu godinu, Ministarstvo prosvete, tačnije, Sektor za razvoj i visoko obrazovanje izdao je rešenje u kom piše da se školska isprava

o "završenom jedanaestom razredu" u školi u SAD "priznaje kao svedočanstvo o završenom trećem razredu gimnazije društveno-jezičkog smera". Rešenje ima potpis ministra prosvete Mladena Šarčevića.

Pa ipak, pred kraj školske godine, ova devojka dobila je obaveštenje razrednog starešine da neće moći da dobije Vukovu diplomu jer škola ne ume da joj prevede ocene iz treće godine. S. K. se javila u sekretarijat škole, ali ni tamo nisu znali kako da joj pomognu, pa su je uputili na Ministarstvo prosvete. U pratnji roditelja, javila se sektoru koji joj je izdao rešenje kojim izjednačava američku školsku ispravu sa svedočanstvom gimnazije. Tamo ih je sačekao hladan tuš jer im je rečeno da za prevod ocena moraju da se obrate konzulatu Ambasade SAD u Srbiji. "To je potpuno smešno", kaže S. K. i dodaje da u konzulatu takve stvari jednostavno ne rade, te da isti problem kao ona imaju još dve devojke koje su bile na istom programu, da su dobile isti odgovor i da su obe na kraju digle ruke. "U konzulatu samo čekaju mene da mi prevede ocene", kroz smeh priča S. K. "To uopšte nije njihov posao, nego posao Ministarstva prosvete koje treba da oformi tim ljudi i nađe način da se moje ocene prevedu iz procentualnih u numeričke. To nije nikakva komplikacija i već postoji za određene sisteme ocenjivanja koji važe u Americi."

S. K. je potpuno u pravu. Ako je neko završio deo školovanja van Srbije i želi da ga nastavi ovde, a srpski je državljanin, prema važećim propisima, može

da zatraži priznavanje školske isprave stečene u inostranstvu. Za podnosioca zahteva sa prebivalištem na teritoriji uže Srbije priznavanje stranih školskih isprava osnovnih i srednjih škola vrši Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, a za one sa prebivalištem na teritoriji Autonomne pokrajine Vojvodine, Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje. Uz ostalu potrebnu dokumentaciju, S. K. treba da dostavi i potvrdu o završenom 11. razredu overenu apostilom. Reč je o međunarodno priznatom žigu koji koriste sve zemlje potpisnice Haške konvencije o apostilu, među koje spadaju i Srbija i SAD, a svrha apostila je upravo to da bilo koji dokument overen apostilom u jednoj zemlji potpisnici konvencije važi u svim ostalim zemljama potpisnicama. Međutim, S. K. ovo nije od pomoći: "U ministarstvu su mi rekli da mi apostil ništa ne vredi, priznali su ga samo kad su mi davali rešenje da mogu da upišem četvrtu godinu u Srbiji."

I šta sada? S. K. je zabrinuta jer nje-na treća godina srednje škole ne postoji. Jednostavno, u izveštaju o uspehu koji je postigla u svojoj gimnaziji treća godina je – precrtana. "Ne samo što neću dobiti Vukovu diplomu, nego, prilikom upisa na fakultet, može da mi se desi da imam 10 bodova manje iz onog dela koji nosi uspeh iz srednje škole", kaže S. K. "Moji roditelji mogu da plate ako završim na samofinansiranju, ali ja nisam jedina sa ovim problemom i ne znam šta je sa onima koji to ne mogu."

LIČNI STAV: **AFIRMATIVNA MERA**

Navikli na stereotipe

Zabrinuti roditelji, ali i drugi ljudi različitih političkih provenijencija koji misle da romski učenici zauzimaju mesta srpskoj i ostaloj deci, zaslepljeni problemima upisa dece ili zaslepljeni svojom politikom, ne žele ni da pročitaju da se romska deca upisuju van predviđenog broja studenata na nekoj godini ili u nekom odeljenju

Piše: **Ljuan Koka**

Autor je predsednik Upravnog odbora
Centra za edukaciju Roma i etničkih zajednica CEREZ

U prostorije Nacionalnog saveta romske nacionalne manjine pre neki dan ušla je žena romske nacionalnosti pitajući da li može da dobije neki papir ili preporuku da njeno dete može da upiše željeni fakultet.

– Može – rekli su joj, ali je ona imala čudan zahtev. Kako može da se to uradi, a da njeno dete ne sazna.

– Aha, dakle, dete ne želi da kaže da je romske nacionalnosti.

– Pa, da – rekla je ona skrušeno.

– On će morati da se izjasni da je romske nacionalnosti ukoliko želi da upiše željeni fakultet – objasnili su u savetu.

Evo kakve razmere ima diskriminacija i koliko su stereotipni društveni odnosi kada se govori o Romima. Učenik je, prolazeći kroz osnovno i srednje obrazovanje, video sa koliko se muka, teškoća, predrasuda i stereotipa susreće u ustanovama u kojima najmanje treba da postoji diskriminacija.

Nažalost, previše izveštaja, analiza, istraživanja i statistike o supstandardnim romskim naseljima, o nepismenim Romima, nekvalifikovanim radnicima, lošim materijalnim uslovima, maloletničkim brakovima, trgovini decom, lopovima i kradljivcima, nehigijenskim uslovima življenja, decenijskom siromaštvu, gurnuli su romsku problematiku pod socijalni tepih. Često zaboravljajući njihova ustavna i zakonska prava, dakle i njihovu odgovornost.

Najvidljivija mera tokom Dekade Roma 2005-2015. godine bila je mera pozitivne diskriminacije, odnosno afirmativne akcije upisa učenika u srednje škole i na fakultete. Cilj je, između ostalog, da se smanji dramatična razlika između romskog i ostalog stanovništva u

državi. Afirmativne mere su pokrenute 2003. godine i na početku, posle teških borbi sa birokracijom u Ministarstvu prosvete, 2006. godine nije bilo ograničenja koliko broj romskih učenika može da upiše željeni fakultet. Posle nekoliko godina, ministarstvo je odlučilo da problematika upisa učenika romske nacionalnosti može da se reši van budžeta, i to preko naplate koju će fakultet učiniti od ministarstva za određeni broj studenata. Međutim, to je samo zakomplikovalo odnose jer ministarstvo nije plaćalo fakultetima i studenti koji su bili upisani pod tim uslovima našli su se u teškoj situaciji. Za-

tim je ponuđena kvota i to prvo 2 posto, a zatim 1 posto u odnosu na broj upisanih studenata na svim državnim fakultetima.

Koordinaciono telo Vlade Republike Srbije ove godine pokrenulo je inicijativu da se ponovo ukinu kvote i da se vrati na raniji model, dakle, da nema ograničenja za broj učenika romske nacionalnosti koji će upisati fakultet na teret budžeta.

Zabrinuti roditelji, ali i drugi ljudi različitih političkih provenijencija koji misle da romski učenici zauzimaju mesta srpskoj i ostaloj deci, zaslepljeni problemima upisa dece ili zaslepljeni svojom politikom, ne žele ni da pročitaju da se romska deca upisuju van predviđenog broja studenata na nekoj godini ili u nekom odeljenju. Vodeći se principom “ne štetiti drugima”, afirmativna mera pokušava da “ispravi” sve ono što romski učenik doživi kroz školovanje, bude iz raznih razloga ocenjivan drugačije ili što opterećen svojom materijalnom situacijom nije mogao da postigne bolji rezultat.

► **Problem unapređenja položaja Roma u društvu ima u osnovi nešto što nije precizno definisano ni Ustavom ni nekim drugim zakonom. Ostavljeno je da društvo i društveni odnosi, društveni kontekst i kultura, solidarnost i poštovanje reše te relacije**

Problem unapređenja položaja Roma u društvu ima u osnovi nešto što nije precizno definisano ni Ustavom ni nekim drugim zakonom. Ostavljeno je da društvo i društveni odnosi, društveni kontekst i kultura, solidarnost i poštovanje reše te relacije, a te relacije su u odnosu ko kako može etnički da se izjasni, a u našoj situaciji – ko može da bude Rom.

Pre dve godine, afirmativnim merama počeli su da se bave direktori škola. Taj predlog od strane Ministarstva prosvete, da direktori u osnovnim školama od 7. razreda vode evidenciju ko je učenik romske nacionalnosti, doveo je do toga da se u ove dve godine upisa u željene srednje škole broj romske dece poveća tri puta. Očigledno je direktorima škola odgovarala pozicija dobročinitelja zabrinutim roditeljima i oni su im olako izlazili u susret tako što su upisivali decu da su romske nacionalnosti. Takve tendencije postoje i na svim fakultetima. Ljudi na razne načine pokušavaju da iskoriste ovo izuzetno pravo koje se daje romskoj zajednici. U ova-koj situaciji ne možemo da izmerimo prave rezulta-

te, tendencije i napredak i da ponudimo prava rešenja kako dalje unaprediti položaj Roma i njihovo, pre svega, kvalitetno uključeno u inkluzivno obrazovanje i sticanje kvalifikacija da mogu da budu ekonomski nezavisni i sposobni da materijalno izdržavaju svoju porodicu. Da svi problemi koji se podvlače pod socijalni tepih i tretiraju kao socijalna zaštita, a često nažalost i teret društvu, dobiju svoju ljudsku dimenziju u smislu ljudskih i manjinskih prava, u smislu poštovanja građanina i poštovanja ustavnih i zakonskih odredbi koji garantuju manjinskim zajednicama kolektivna prava, pravo na maternji jezik, pravo na školovanje i pravo na kulturni identitet. Normalno je da se, kada se sve ovo ispunji, od svih pa i od Roma traže i obaveze i odgovornosti.

Posle Romkinje sa početka teksta, u kancelariju Nacionalnog saveta romske nacionalne manjine dolazi druga zabrinuta majka sa svojom kćerkom i najnormalnije pita:

– Mi smo Srbi, a da li možemo da dobijemo potvrdu da smo Romi?

Tolerancija prema nasilju

Biti muškarac ili žena u Srbiji 2018. godine znači biti u nekoj vrsti zaoštrenog odnosa sa svetom oko sebe: sa muškarcima i ženama u okruženju, kao i sa državom i merama koje se propisuju “za opšte dobro” i kojima se posledično narušava lična sloboda

Srbija, 2018. godine. “Žena treba da toleriše nasilje da bi sačuvala porodicu”, smatra 11,9 odsto muškaraca. “Muškarac treba da ima poslednju reč u porodičnim odlukama”, misli 34,1 odsto, a da je “najvažnija uloga žene da brine o kući i kuva” saglasno je 40,1 odsto muškaraca. Svaki peti ispitanik se oseća uvređeno kada ga partnerka zamoli da stavi kondom, a jedna četvrtina priznaje da namerno zastrašuje svoju partnerku. Šamari i gađanje pred-

metima deo su jedne petine veza, a uvrede i ponižavanja čine svakodnevicu trećine. Da postoje situacije u kojima žena zaslužuje batine misli 18,8 odsto. Ovo su rezultati srpskog izdanja globalnog istraživanja o muškarcima i rodnoj ravnopravnosti IMAGES Srbija, objavljenog u maju ove godine.

Biti muškarac ili žena u Srbiji 2018. godine znači biti u nekoj vrsti zaoštrenog odnosa sa svetom oko sebe: sa muškarcima i ženama u okruženju,

kao i sa državom i merama koje se propisuju “za opšte dobro” i kojima se posledično narušava lična sloboda. Najbolji indikatori te zaoštrenosti jesu visoka stopa nasilja svih oblika, a posebno nasilja nad ženama, kao i visok pritisak na rađanje. Na ovakvu sliku ukazuju podaci istraživanja o muškarcima i rodnoj ravnopravnosti IMAGES Srbija, sprovedenog na nacionalno reprezentativnom uzorku od 1060 muškaraca i 540 žena starosti 18 do 60 godina. Marina (Bla-

gojević) Hjuson, glavna istraživačica na projektu IMAGES Srbija, ističe da je dugotrajno višedecenijsko delovanje negativnih činilaca prouzrokovalo repatrijarhalizaciju i retradicionalizaciju, koje ne samo da imaju veoma negativne posledice po žene, već i po muškarce, a posebno mlađih generacija, koje izlažu izrazito jakom riziku od štetnih životnih stilova u cilju potvrde imaginarnog ideala “pravog muškarca”, uključujući prihvatanje opasnih ekstremnih ideologija.

“DEVEDESETE SU PROŠLE ODAVNO, ALI SU OSTALE POSLEDICE”

“Pa više sam video nasilje, kako da ti objasnim, rastao sam na Voždovcu. Išao sam u ‘Nušić’. Tu su ti išli Kristijan, Knele i svi ovi idioti. Više neki poremećen sistem vrednosti, nema plana, beznađe. Sasvim drugi sistem vrednosti. Kako da ti objasnim – dizelaši, pljačkanja, pucanja, znaš ono, sve je dozvoljeno za keš, a nema. Ono ljudi rade za marku, a ti kao nosiš kariranu košulju i odmah si čudan, nisi u grupi. Ili ne znam, imaš neke buđave patike, pa te za...ju, kriminal, za...no vreme... Devedesete su prošle odavno, ali ostale su posledice. Mnogo njih po zatvorima, naučeno, svakakve priče. Retko ko se iščupao od te neke generacije. To je generaci-

► **“Kaišem ili štapom” kod kuće nije tučeno 73,1 odsto najmlađih muškaraca i 46,2 odsto najstarijih. U tučama protiv suparničke grupe učestvovala je skoro polovina, u školskom okruženju, a 3,4 odsto najmlađih muškaraca (18–24 godine) imalo je povrede usled nasilja**

ja “Rane” tipa. To je to.” (Iz intervjuja sa jednim od ispitanika)

Istraživanje IMAGES pokazalo je da su dečaci i muškarci u manjoj meri izloženi nasilju u porodici nego što je to slučaj sa školskim okruženjem. Kod kuće nikada nije kažnjavano 69,1 odsto najmlađih (18–24 godine) i 49,6 odsto najstarijih ispitanika (51–60 godina). “Kaišem ili šta-

RODNA RAVNOPRAVNOST U SRBIJI I EU

Kada je reč o statističkim pokazateljima o rodnom nejednakostima, svakako je za Srbiju najvažniji Indeks rodne ravnopravnosti (IRR, 2016). Indeks se odnosi podjednako i na žene i na muškarce, jer iz njihovog različitog društvenog položaja proizilaze nejednakosti, koje se mere ovim indeksom. Zato se ni u kom slučaju ne radi “samo” o indeksu koji je relevantan za žene, ali ni za muškarce. Ili, drugačije rečeno, može se pretpostaviti da indeks meri odstupanje od onog što bi bilo optimalno, a to je puna ravnopravnost žena i muškaraca, koja bi označavala “win-win” poziciju i za jedne i za druge. Indeks je razvio Evropski institut za rodnu ravnopravnost za zemlje koje su članice EU (28) u cilju podrške rodnom politikama. Prvi rezultati, 2013. godine, pokazali su da je EU tek na oko pola puta do dostizanja ravnopravnosti. U Srbiji je Indeks rodne ravnopravnosti prvi put objavljen 2016. godine (autorka Marija Babović). Indeks obuhvata šest domena: znanje, rad, novac, zdravlje, vreme i moć, kao i dva poddomena: nasilje i unakrsne nejednakosti. Indeks rodne ravnopravnosti za Srbiju je izračunat za 2014. godinu. Veličina IRR u Srbiji je 40,6 odsto, dok za zemlje članice EU on iznosi 52,9 odsto. Najveći uspeh ostvaren je u domenu moći, što je u velikoj meri, ali ne isključivo, posledica uvođenja kvota za političku participaciju. Domen moći je jedini domen u kojem Srbija ima bolje rezultate od EU, i to zbog indeksa ekonomske moći. Indeks u celini za Srbiju iznosi 43,0, a za EU 39,7. Dobra rangiranost Srbije može se protumačiti, pre svega, povoljnim efektima uvođenja zakonskih kvota kada je reč o zastupljenosti žena u zakonodavnim telima (Republička i pokrajinska skupština). Ipak, s druge strane, muškarci su u čak 85 odsto slučajeva članovi odbora u najvećim kompanijama, i u 70 odsto slučajeva su članovi Narodne banke.

pom” kod kuće nije tučeno 73,1 odsto najmlađih muškaraca i 46,2 odsto najstarijih. Sa nasiljem u školskom okruženju i vršnjačkim nasiljem situacija je nešto drugačija. U tučama protiv suparničke grupe učestvovala

za slaganje sa tvrdnjom “Svi ljudi su isti bez obzira na to kom narodu pripadaju” (zbirni odgovori “uglavnom” i “u potpunosti”), onda se može videti da su najviše zatvoreni prema drugima muškarci starosti 25–30 godina, dakle, oni koji su odrastali u vreme ratova i nisu mogli da ne budu izloženi ratnoj propagandi, mada su, u celini uzev, razlike između muškaraca različitih generacija male. “Živimo u društvu u kojem su u velikoj meri prisutni ekstremizam, konflikti i napetost, i to se neminovno mora odraziti na svest, stavove i ponašanje, kao i na ukupnu društvenu sliku”, objašnjava Marina Hjuson.

je skoro polovina, u školskom okruženju, a 3,4 odsto najmlađih muškaraca (18–24 godina) imalo je povrede usled nasilja, za razliku od 0,8 odsto najstarijih muškaraca. Da su “devedesete prošle odavno, ali su ostale posledice” oslikava i to što se muškarci u većoj meri slažu sa tvrdnjom da im je važna njihova etnička pripadnost. Ako se posmatraju odgovori vezani

O pritiscima koji diktiraju kako da se danas “bude muško”, ispričao je jedan od ispitanika na pitanje da opiše tipičnog muškarca: “On može mnogo da popije, gleda fudbal, ide na slave. Da je seksista, kresnuti neku ženu. Pseudopolitika sa pozicija moći. Ciniizam je važna osobina tog patrijarhata, jer kao da nisi naivan. Jer je sve

prevara. Isto pozicija infantilnog patrijarhata. Autoritarnost. Gledaš oko sebe i vidiš čaleta, dedu, burazera, drugare u školi i vidiš da se uvek tu nešto meri, odmeravanje neke snage, takmičenje i nadmetanje. Često dečaci i muškarci imaju tu potrebu da budu u pravu, da je po njihovom. I pošto sam ja kao klinac gledao i slušao šta drugi ljudi rade, dosta sam upijao tih stvari, ali ne nužno i reprodukovao, jer nisam bio nešto u tom fazonu, međutim, kada si u vršnjачkoj grupi, postoje određena očekivanja da bi se uklopio i moraš da igraš po tim pravilima”.

Nasilje u životima muškaraca ima izuzetno važnu ulogu, i kao da predstavlja okosnicu formiranja ne samo rodnog, već individualnog identiteta. “Nasilje je konstitutivni deo muškog identiteta u Srbiji, i to je naročito izraženo u mlađim generacijama. Kako veoma mnogo činilaca deluje u pravcu njegovog širenja, a veoma malo u pravcu njegovog suzbijanja, logičan ishod predstavlja normalizacija nasilja, a time i nasilnih identiteta muškaraca”, ističe Marina Hjuson. Ispitanici prepoznaju nasilje kao opšte prihvaćen način komunikacije, kojem su izloženi i muškarci i žene, kao i da nasilja ima i sa jedne i sa druge strane. Ipak, činjenica je da su žene ugroženije: “Ako si naučen da nasilje nije prihvatljiv vid društveno prihvaćene komunikacije od malih nogu, pa u vrtiću u školi, na ulici, gde god, onda ćeš ga reći i

primenjivati. I recimo, u poslednjih pet godina u proseku 25 žena bude ubijeno u Srbiji, na 6 miliona ljudi to nije neki veliki broj, ali broj žena koje trpe nasilje je znatno veći. Problem je u tome što se to nasilje ne prijavljuje, čak i ako se prijavi, policija ne reaguje kako treba, pa imamo žene koje su prijavljivale sedam puta nasilnika, a nisu izrečene privremene mere. Nasilje je društveni fenomen koji je prisutan i uvek će biti prisutan, ima ga i u Švedskoj i u Danskoj i u Norveškoj, nije to nešto što ne postoji širom sveta, nego je odnos prema nasilju ovde nešto što je društveno prihvaćen vid komunikacije. Da biješ dete, da vičeš na dete, ženu, brata; dranje, agresija, ti neki negativni pristupi”. Sa tvrdnjom “Veoma mi je važna moja etnička pripadnost” slaže se 60 odsto muškaraca sa najvišim obrazovanjem, a 65 odsto se slaže da su svi ljudi isti, bez obzira na to kom narodu pripadaju. Za 76 odsto muškaraca uzrasta 18-24 godine biološki otac je najvažnija figura u životu tokom odrastanja. S obzirom na percepciju oca kao autoriteta i uzora, ohrabrujuće je da 75 odsto ispitanika nikada nije videlo ili čulo kako majku tuče njen muž ili partner.

ZDRAVLJE, ABORTUS I EMIGRACIJA

Na HIV se testiralo 12,3 odsto muškaraca iz uzorka, i to najčešće muškarci starosti između 25-40 godina. Svaki peti muškarac sa najvišim ni-

voom obrazovanja testirao se na HiV, a 56,9 odsto muškaraca puši. Kada je reč o opijanju (5 i više alkoholnih pića u jednoj prilici), “nikada” to ne čini 31,2 odsto muškaraca. Najčešće su drogu koristili muškarci starosti 25-30 godina, i samo 64,6 odsto nije “nikada” koristilo drogu. Najmlađi muškarci (18-24 god) su u 18,9 odsto koristili kanabis, a ekstazi u 5,1 odsto. Ohrabrujuće je da najmlađi muškarci (18-24 godine) manje puše od starijih – sa razlikama i do 22 odsto manje u odnosu na starije. Oni takođe češće ‘nikada’ ne konzumiraju alkohol, u odnosu na starije. 68,5 odsto ispitanika smatra da o kontracepciji muškarac i žena treba zajedno da odlučuju. Kada je u pitanju demografska slika Srbije, za koju nam je mnogo puta objašnjeno da je crna i da moramo svi zajedno na njoj raditi, Marina Hjuson objašnjava: “Svojevremeno sam pisala o tome da se u Srbiji deca ne rađaju ne iz osećanja odgovornosti, nego iz osećanja preterane odgovornosti prema deci – zbog jake svesti da roditelj treba da ima onoliko dece koliko može da izdržava. Ovaj način razmišljanja u Srbiji je dosta raširena pojava”.

Hjusonova smatra da mere za podsticaj rađanja i promenu uslova pod kojima je moguće izvršiti abortus šalju pogrešnu poruku da je isključivo žena ta koja je “kriva” za abortus i da je to opšta slika koja se plasira. Međutim, praksa u partnerskim odnosima nešto je drugačija: “Naše istra-

METODOLOGIJA IMAGES

IMAGES Srbija (International Men and Gender Equality Survey) je deo globalnog istraživanja o muškarcima i rodnoj ravnopravnosti koje je do sada sprovedeno u više od 20 zemalja u svetu. U publikaciji “Muškarci u Srbiji – promene, otpori, izazovi”, objavljenoj u maju ove godine, sakupljeni su podaci koji oslikavaju stavove i ponašanja u raznim životnim sferama: odnosi u porodici, trpljenje i vršenje nasilja u detinjstvu, mladosti i u životima odraslih muškaraca, roditeljstvo, zdravlje, identitet. Istraživanje u Srbiji sproveo je Centar E8, omladinska organizacija sa sedištem u Beogradu, a glavna istraživačica na projektu IMAGES Srbija je Marina Blagojević Hjuson, sociološkinja, teoretičarka, međunarodna rodna ekspertkinja i naučna saradnica

na Institutu za kriminološka i sociološka istraživanja. IMAGES istraživanja započela je 2008. organizacija Promundo i Međunarodni centar za istraživanje žena (International Center for Research on Women – ICRW). U našem regionu, istraživanje je do sada sprovedeno u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i na Kosovu (RSB UN 1244). Specifičnost istraživanja IMAGES je da ono uključuje standardizovan upitnik koji se primenjuje (70-80 odsto) u svim zemljama koje sprovode istraživanje, kao i kvalitativan deo istraživanja koji varira po zemljama. Uzorak su činili muškarci i žene starosti 18-60 godina. Više od polovine muškaraca u uzorku ima srednje obrazovanje.

► **Model muškarca kao izdržavaoca porodice u srpskom društvu baš i ne funkcioniše – žena je ravnopravan ili glavni proizvođač. Istraživanje pokazuje da je dominantan oblik porodice porodica u kojoj oba partnera rade**

živanje pokazuje da u 2/3 slučajeva muškarac i žena tu odluku donose zajedno. Abortus je zajednička odluka, kao što je i začecje. Time smo dokazali da za sada ne stoji svaljivanje odgovornosti na ženu koja je prisutna u javnom diskursu. Obaveza države nije da prinudi građane da imaju decu, jer prinuda nije rešenje. Uostalom, to neće zaustaviti emigraciju.” Hjusionova emigraciju vidi kao osnovno pitanje demografske slike Srbije. “Emigracija podrazumeva da emigriraju upravo mladi ljudi, u najproduktivnijoj fazi reproduktivnog perioda. Predložene mere populacione politike neće dovesti do promene ako ne postoji želja ljudi da žive u Srbiji. Srbija ima daleko urgentnije stvari koje treba da rešava, da bi se to odrazilo na populaciju u pravcu koji će omogućiti da postoji normalna biološka reprodukcija”. Hjusionova ističe da se populaciona politika kod nas formira sa idejom da postoje nezaposlene žene koje treba da rađaju decu. “Abortus je senzitivno pitanje – sigurna sam da ima ljudi koji bi se i predomislili ili bi zažalili, ali to ne sme biti pod pritiskom ili prinudom. Danas se propagira da je neetički učiniti abortus, ali rodi-

ti neželjeno dete takođe je neetički. Ako bi se afirmisala ideja da je pravo svakog deteta da bude željeno dete, rađanje bi se posmatralo iz potpuno druge perspektive”. Kako su u pitanju stavovi o emigraciji, iz Srbije bi otišlo 58,3 odsto najmlađih ispitanika (18-24 godine) i 52,8 odsto uzrasta 25-30 godina, među kojima prednjače muškarci sa osnovnim i nižim obrazovanjem – 38,8 odsto, u odnosu na 28,4 odsto ispitanika sa najvišim obrazovanjem koliko ih je odgovorilo da bi emigriralo. Među ženama je situacija nešto drugačija: iz Srbije bi emigriralo 45 odsto žena uzrasta 18-24 godine i 42 odsto uzrasta 25-30 godine, od čega je čak 39,7 odsto žena sa najvišim, a 29,1 odsto sa osnovnim i nižim obrazovanjem.

OBRAZOVANJE – KLJUČ EGALITARNOSTI

Na opštoj skali rodne ravnopravnosti u kojoj se stavovi mere od 0 do 3 (0 – najnegativniji stav prema rodnoj ravnopravnosti, 3 – najafirmativniji stav) muškarci imaju vrednost 1,73, a žene 1,99. Najneobrazovaniji muškarci imaju vrednost 1,57, a najobrazovaniji – 1,88. Najegalitarnije stavove imaju muškarci starosti 25–30 godina (1,84). Istraživanje IMAGES pokazalo je da se u porodičnom životu u mlađim generacijama napredovalo ka većoj podeli kućnih poslova i brige o deci. Podela po vrsti poslova je, međutim, još uvek dosta polarizovana. Očevi najčešće nikada nisu obavljali poslove pripreme hrane, čišćenja kuće, pranja odeće ili čišćenja kupatila i WC-a. S druge strane, oni su “brinuli o deci”, vršili popravke u kući, brinuli o dvorištu i automobilu. Oni su, takođe, išli u nabavku hrane i plaćali račune. U porodicama najviše obrazovanih muškaraca bila je i najegalitarnija podela rada. Više od polovine roditelja zajedno je odlučivalo o školovanju i aktivnostima dece. “U socijalizmu smo imali generacije koje su verovala u egalitarnost, ali su muškarci i žene imali manje jednake obaveze nego što je to danas slučaj, što se vidi kada se uporede podaci o najstarijim (51–60 godina) i

najmlađim ispitanicima (18–24, 25–30). Bez obzira na to što muškarci i žene nisu imali jednake obaveze, ipak su prenesene vrednosti egalitarnosti na sledeću generaciju”. U kapitalizmu, radni obrasci postali su složeniji – više se vremena provodi na poslu i smene su fleksibilnije, što zahteva više dogovora među partnerima, kao i drugačiju podelu obaveza u domaćinstvu.

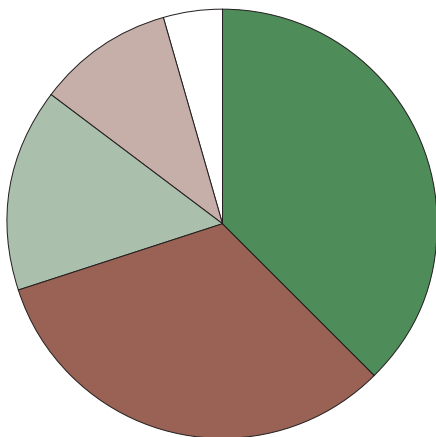
Model muškarca kao izdržavaoca porodice u srpskom društvu baš i ne funkcioniše – žena je ravnopravan ili glavni proizvođač. Istraživanje pokazuje da je dominantan oblik porodice porodica u kojoj oba partnera rade. “Fenomen prisutan u mlađim porodicama je da roditelji sve više ulazu u obrazovanje svoje dece od najmlađeg uzrasta i vode dete na razne aktivnosti, a savremeni način života i tu uslovljava veću kooperaciju partnera”. Hjusionova ističe da je ovaj obrazac paradoksalno praćen nedostatkom ideologije o rodnoj ravnopravnosti, koja se odražava posebno u stavovima o nasilju.

Dva stuba koja bi trebalo da dovedu do veće rodne ravnopravnosti u Srbiji trenutno su Zakon o sprečavanju nasilja u porodici (2016) i Zakon o rodnoj ravnopravnosti, koji je još uvek u Nacrtu i nema izgleda da će uskoro biti usvojen. U Srbiji je, pored drugih kriza, prisutna i kriza nasilja koje se dešava u mikrosferama kao što su porodica, partnerski odnos, škola, krug bliskih prijatelja ili kolega. Hjusionova ocenjuje da trenutno ne postoji ni dovoljno znanja, ni dovoljno razvijena svest, niti postoji razvijena kultura donošenja odluka koja bi uzimala u obzir efekte različitih javnih politika po različite segmente društva, pa i različite rodove, odnosno muškarce i žene. U prilog tome govori i podatak da Ustav Republike Srbije još uvek ne prepoznaje rod kao kategoriju. Sa druge strane, postojeći Zakon o ravnopravnosti polova, kao i postojeći Zakon o sprečavanju nasilja u porodici ne pominju eksplicitno muškarce i žene, već govore o “licima” ili “licu”.

JOVANA GEORGIEVSKI

Iz istraživanja NSPM

(telefonska anketa, februar 2018, reprezentativni uzorak: 1300 ispitanika)

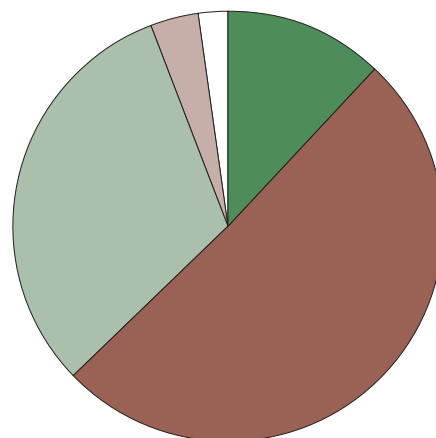
U KOJU OBLAST BI, PREMA VAŠEM MIŠLJENJU, SRBIJA TREBALO NAJVIŠE DA ULAŽE?

zdravstvo	37,7%
obrazovanje	32,3%
jačanje nacionalne svesti	15,5%
odbrana i bezbednost	10,1%
ne znam / nemam stav	4,4%

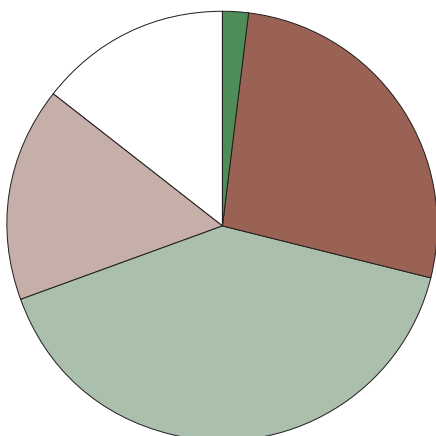
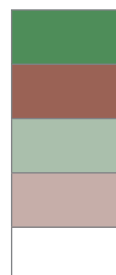
KOLIKO JE, PO VAŠEM MIŠLJENJU, DANAS U SRBIJI PRISUTNA SOLIDARNOST MEĐU ČLANOVIMA PORODICE?

da, u potpunosti je prisutna	12,2%
više da, nego ne	50,7%
više ne, nego da	31,4%
uopšte je nema	3,6%
ne znam / nemam stav	2,1%

KOLIKO JE, PO VAŠEM MIŠLJENJU, DANAS U SRBIJI PRISUTNA SOLIDARNOST PREMA ŽRTVAMA PORODIČNOG NASILJA?

da, u potpunosti je prisutna	2,2%
više da, nego ne	26,7%
više ne, nego da	40,6%
uopšte je nema	16,2%
ne znam / nemam stav	14,3%

Urednica dodatka: Jovana Gligorijević, **Novinarke:** Biljana Vasić, Ivana Milanović Hrašovec, **Dokumentacija:** Dragoslav Grujić, **Urednik fotografije:** Milovan Milenković, **Fotografije:** agencija FoNet i Milovan Milenković, **Grafičko oblikovanje:** Ivan Hrašovec, **Slog:** Tanja Stanković, **Lektura:** Živana Rašković, **Korektura:** Stanica Milošević

Dodatak je objavljen u nedeljniku Vreme u okviru projekta "Država i solidarnost – Pogled uprt u evropsko pravo" koji finansira Evropska unija (preko Delegacije EU u Srbiji) kroz medijski program. Objavljivanje ovog dodatka omogućeno je uz finansijsku pomoć Evropske Unije. Sadržaj dodatka odgovornost je isključivo nedeljnika Vreme i ni na koji način ne odražava stavove i mišljenje Evropske unije.

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec